

“OFFENES HEIMATMUSEUM BILLERBECK” PROJESİNİN KENT, BELLEK VE İLETİŞİM BAĞLAMINDA ÖRNEK OLAY OLARAK İNCELENMESİ

Dilara TEKRİN
Nişantaşı Üniversitesi, Türkiye
dilara.tekrin@nisantasi.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9032-169X>

Gülsün BOZKURT
İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye
gulsunbozkurt@aydin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9558-7577>

<i>Atıf</i>	Tekrin, D. & Bozkurt, G. (2023). “Offenes Heimatmuseum Billerbeck” Projesinin Kent, Bellek ve İletişim Bağlamında Örnek Olay Olarak İncelenmesi. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 13 (1), 22-35.
-------------	---

ÖZ

Hafıza, hatırlama ve unutma, bireysel ve kolektif bağlamda iç içe geçmiş terimlerdir. Kent ise hafıza kavramı ve medya pratikleri açısından araştırma potansiyeli taşıyan bir olgudur ve bu bakış açısının örnekleri literatürde mevcuttur. Kent belleğinde bireysel anı ve deneyimlere odaklanan bu çalışmada ilk olarak bellek kavramı incelenmiş, daha sonra belleğin anı yaratma süreçlerindeki etkisinden bahsedilerek, özellikle otobiyografik bellek kavramı üzerinde durulmuştur. Kent belleği ve kentte yaşayanların bireysel deneyimlerinin arasındaki ilişkiye açıklık getirmek amacıyla 2020-2021 yılları arasında Almanya'nın Billerbeck şehrinde Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti'nin desteği ile kurulmuş olan Offenes Heimatmuseum Billerbeck (OHB) isimli hibrit müze örnek olay olarak incelenmiştir. Bu müze, şehrin kültür derneği tarafından, Billerbeck şehrinde yaşayanların şehir ile ilgili deneyimlerini bir araya toplamak amacıyla kurulmuştur. Şehrin sokaklarına yerleştirilen paneller şehrin ziyaretçilerine hem çevrim dışı bir deneyim sunarken hem de müzenin çevrim içi boyutuna erişim olanağı sağlamaktadır. Her bir katılımcı için farklı anlamlar ifade eden kentin hatıra mekânlarının bütünü bir anlamda kentin belleğini ortaya koymakta ve bu temsil dijital iletişim teknolojileri sayesinde çevrim içi ve çevrim dışı ortamlarda birbirini tamamlayan bir deneyim olarak sunulmaktadır. Örnek olay incelemesi kapsamında, makalenin yazarları tarafından bu müzenin kuruluşu için şehrin sakinlerinden toplanan veriler incelenerek tekrarlanan örüntüler belirlenmiş, bu şekilde anıların şehir ile ilgili nasıl bir bilgi ürettiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Hafıza, Kent Belleği, İletişim Ortamı, Dijital İletişim Teknolojileri.

THE CASE STUDY OF THE “OFFENES HEIMATMUSEUM BILLERBECK” IN THE CONTEXT OF CITY, MEMORY AND MEDIUM

ABSTRACT

Memory, recall, and forgetting are terms intertwined in an individual and collective context and within the context of memory and media, the city is a fruitful research area. In this study, which focuses on individual memories and experiences in urban memory, the concept of memory is studied first, in addition to that memory creation processes are mentioned and especially the concept of

autobiographical memory is emphasized. In order to clarify the relationship between the urban memory and the individual experiences of people in the city, Offenes Heimatmuseum Billerbeck (OHB) hybrid open-air museum, which was established with the support of North Rhine Westphalia State of Germany between 2020-2021, was examined as a case study. The pieces of the museum are the experiences of the residents of Billerbeck about the city. The displays placed on the streets of the city, provide with the visitors both an offline experience and access to the online extent of the museum. The memory places of the city have different meanings for each individual and the entirety of these places can be considered as the very memory of the city. Within the case study of OHB, the data collected from the residents of the city has been analyzed and the repetitive patterns in the data were identified. In this way, it has been attempted to reveal how memories produce information about the city.

Keywords: *City, Memory, Urban Memory, Medium, Digital Communication Technologies.*

GİRİŞ

Geçmişten günümüze siyasi, kültürel ve ideolojik açıdan farklı tartışmaların öznesi olan “kent” bugün de önemli çalışma alanlarından biridir. Teknoloji ve dijitalleşmenin kent yaşamına entegre olması özellikle akıllı kent teknolojileri yeni araştırmalara alan yaratmaktadır. Ancak bu makalede iletişim ve kent ilişkisi farklı bir perspektiften değerlendirilmiştir.

Alman düşünür ve medya kuramcısı Friedrich Kittler, günümüzde kentlerin önceki çağın panoptik yapısından farklı şekilde, bir katedral ya da şatonun etrafında gelişmediğini, birbirleriyle iletişim halindeki ağlardan meydana geldiğini yazar. Bu ağlar, ister telefon ve telgraf örneklerindeki gibi veri taşısın ister otoyollar ya da elektrik sisteminde olduğu gibi enerji taşısın, enformasyon iletirler (Kittler, 1996). Kittler’in bu düşünceden hareketle şehrin bir iletişim ortamı (medium) olduğunu öne sürmesi, kent çalışmaları ve medya alanındaki birçok araştırma ve yazın gibi okuduğunuz bu makale için de ilham olmuştur. Kent ve medya alanında çalışan Will Straw’a kentin bir iletişim ortamı olduğu argümanı ile ilgili fikri sorulduğunda, Straw, “kentin bir medium (iletişim ortamı) olduğuna emin değilim ama kent, enformasyonu arşivler, iletir ve işler” şeklinde cevap vermiştir (Tosoni ve Ridell, 2019). Kente bu perspektiften bakıldığında, içerdiği ağların ve bu ağların barındırdığı enformasyonun çeşitliliği etkileyicidir. Kenti var eden bu ağların kentte yaşayan her bir kişinin yaşamı ile etkileşim içinde olduğu ve böylece kentin belleğini oluşturduğu düşünülebilir. Kentin barındırdığı enformasyon içinde, burada yaşayanların anıları, deneyimleri de yer alır ve bu deneyimlerden oluşan ağ kenti, kentin belleğini tanımlamak için bir metot olarak kullanılabilir.

Bireylerin kenti var eden ağlara etkisi gibi kentin görünen yüzü ve fiziksel özellikleri de çoğu zaman bireyler arasındaki iletişim süreçleri ve gündelik yaşam pratikleri üzerinde doğrudan belirleyici bir rol üstlenir. Birden çok bileşeni bünyesinde bulunduran kent olgusu bireyin günlük ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra düşünsel olarak varlığını anlamlandırmasına da aracı bir konumdadır. Bu nedenle bireyin sosyal, siyasal ve kültürel açıdan gelişimi içinde bulunduğu kent ortamından ayrı düşünülmaz. Bu doğrultuda, Kittler’in yaklaşımını uygulayarak, kentte yaşayanların deneyimleri, anıları, gündelik hayatlarından ayrıntılar ile oluşan bir ağ hayal edersek bu ağın kentteki yaşam hakkında en samimi bilgiyi içereceği de bir gerçektir.

Diğer yandan, anılarımızı açığa çıkaran en önemli ayrıntılar bir anlamda mekânın ruhunu yansıtmaktadır. Çocukluktan itibaren bireyin yaşamına anlam katan bir olayın yaşamın belli bir evresinde zihinde yeniden canlanması için bireyi o ana sürükleyen belli etkilerin olması gerekir. İnsanın anı yaratma süreci şimdiki yaşarken oluşan bir farkındalığın uzantısı değildir. Bugünü bir gün hatırlamaya değer kılan pek çok psikososyal gerekçe vardır. Kiminin sosyalliği kiminin ise yalnızlığı anıları gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu nedenle hatırlamanın her defasında yeni bir anlamın yaratıcısı olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Bu çalışmada da iç içe geçmiş kent, bellek ve medya kavramları yeni medya teknolojilerinin imkânlarında yaratılan bir açık hava müzesinin örnek olay olarak incelenmesi üzerinden incelenmiştir. Kent sakinlerinin anıları ve deneyimlerine odaklanan

çalışmada hafızanın bireyselliği dikkat çekmektedir. Aynı kentte yaşayan insanların aynı mekân üzerinden ortaya koydukları farklı anlatılar mekânın ve zamanın özelliklerinin hatırlama üzerindeki gücünü de göstermektedir. Diğer yandan bu kentte yaşayan insanların kente dair anılarının bütünü de kentin belleğini oluşturan ağlardan birini temsil etmektedir. Bireysel bir çabanın ürünü olan hatırlama olayının gerçekleşmesinde kentin sahip olduğu belleğin ve o kentte yaşayan diğer insanlarla kurulan etkileşimin de etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Mekâna dair kulaktan kulağa aktarılan pek çok hikâye kentin belleğini oluşturan ağlarla bağlanarak ortak bir kent anlatısı oluşturur. Her ne kadar öznel bir deneyimin ifadesi olsa da hatırlama olayında kentin belleğini oluşturan bütünü yansımaları da görülmektedir.

Bu makalede bir örnek olay olarak incelenen Offenes Heimatmuseum Billerbeck (Billerbeck Açık Hava Müzesi) kenti ziyaret edenlerin QR kodlarla ulaşabilecekleri anılar aracılığıyla hem bireylerin hem de kentin anlatısını içermektedir. Bu açık hava müzesi sayesinde hem kent sakinlerinin hem de kentin geçmişten bugüne içerdiği tüm anılar yani kenti oluşturan iletişim halindeki ağlardan biri görünür kılınmış, bir anlamda sonsuza kadar her yeni ziyaretçiye ulaşabilecek bir formatta arşivlenmiştir. Ancak kenti oluşturan ağlardan biri olarak anıları incelemeyen önce anı ve bellek kavramlarına açıklık getirmek gerekmektedir.

BELLEK VE BELLEK ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR SORGULAMA

Bellek genel bir manada dünden bugüne yaşananların biriktirildiği yerdir. Aynı zamanda insanın hatırlamayla bağlantılı geliştirdiği bir ilişki olduğu için de yazıdan önceki sözlü kültür çağının en temel unsurlarından birisidir (Ong, 2012: 20). Belleğe alınan kalıplaşmış dizeler ve tekrarların anımsanması bu çağın örneklerinin günümüze kadar taşınabilmesini sağlamıştır. Geçmişle gelecek arasında bir bağlantı kurulabilmesi, tarih bilinci, sanatsal ve kültürel değerlerin birikebilmesi de belleğin en önemli işlevleri arasındadır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nün "Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin" veya "Bir bilgisayarda, programı değişmeyen verileri, yapılacak iş için gerekli olan ara sonuçları toplayan bölüm" biçiminde açıkladığı "bellek" Arapça "imla" kökünden gelen ve halk arasında bellek biçimden kullanılan fiilin isim halidir (TDK). Görüldüğü gibi TDK sözcüğün karşılığındaki açıklamada doğrudan "hafıza" kavramına yer vermektedir. Bu nedenle sosyal bilimlerdeki birçok çalışmada bellek ve hafıza kelimeleri aynı anlamda kullanılmaktadır.

Terminoloji açısından bakıldığında hafıza çalışmaları en karmaşık konular arasında yer alır. Hafıza ile ilgili söylemlerin yaygınlaşması, birbiri ile farklılıkları ve ortak yanları net olmayan birçok terim ve kavramın da ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. 1920'lerden günümüze kadar kabaca kolektif hafıza, kültürel hafızaya karşı iletişimsel hafıza, toplumsal hafıza, hafıza kültürü, kültürel hafıza, toplumsal unutmama, kültürel beyin, küresel çağda hafıza, iletişimsel hafıza ve kültürlerarası hafıza gibi pek çok kavramın ortaya çıktığı söylenebilir.

Bir edebiyatçı, tarihçi veya sosyolog kültür içerisinde neden ve nasıl hafıza ile ilgili araştırma yapar? Ve hafızanın bu yeni perspektifi ile kültür çalışmalarında yer alan mevcut repertuara – zihniyetler, kimlikler, ideoloji, semboller, metinler, performans- toplumsal oluşum, tarihsel süreçler, edebiyat, sanat ve medya ile ilgili araştırmaları yapabilmek için yeni bir kelime ekleyerek ne tür bir kazanım elde ederiz. 'Hafıza' başka hiçbir şeye benzemeyen farklı unsurları bütünleştiren bir konudur. Kamusal söylemin, medyanın ve akademik alanların etkileyici çeşitlilikteki düzeni, mevcut durumda hafızayı birlikte araştırmaktadır. Hem hatırlama pratiği hem de bu pratik üzerine yansımaları hafızayı her şeyi kapsayan sosyokültürel, disiplinler arası ve uluslararası bir fenomen haline getirir. Bir sosyokültürel fenomen olarak bellek her şeyi kapsadığı için sosyal pratiğin çeşitli alanlarında önemli bir rol oynamaktadır. Ulusal ve dini bayramlardan etnik önemli gün kutlamalarına kadar pek çok pratik bellek odağında yaşanmaktadır. Hatırlama ve unutmama, aynı zamanda çağdaş edebiyat ve sanatta da ana temalardır (Erlil, 2011: 6-8).

Son yirmi yılda, disiplinler arası bir fenomen olarak bellek, yerleşik alanlar arasında akademik söylemin de anahtar kavramı haline gelmiştir. Fakat hafıza hiçbir disiplinin tek başına sahiplenebileceği bir kavram değildir. Bunun yerine sosyoloji, felsefe, tarih, medya çalışmaları, psikoloji ve sinirbilimleri gibi alanlarda yürütülen araştırmalar doğrultusunda farklı olgularla bağlantılı hale gelmiş bir öznedir.

Anıların bir unutmaya denizindeki küçük adalar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu adalar içinde gerçeklik deneyimi için hatırlama bir istisna iken unutmak bir kuraldır. Gerçekten de bilişsel ve sosyal sistemler içinde unutmaya da en az hatırlama sistemleri kadar önemlidir. Aynı madalyonun iki yüzü veya farklı süreçleri olan hatırlama ve unutmaya edimi bizi hafıza kavramına götürür. Unutmak, hatırlamanın en büyük ön koşuludur. Tüm hatırlama, yani geçmişteki her bir olayın tam hafızası hem bireyler hem de grup ve toplumlar için önce bir unutmaya anlamına gelir. Peki, zor olan unutmak mıdır yoksa hatırlamak mı? İnsan doğasının devinimlerinden olan bu iki kavram üzerine düşünüldüğünde pek çok açıklamanın boşlukta kaldığını söyleyebiliriz. Nasıl olur da insan bazı şeyleri unutmak için kendi içinde verdiği büyük mücadeleyi bazen de hatırlamak için vermek zorunda kalır. “Bellek” neden hep insana unutmak istediklerini hatırlatıp hatırlamak istediklerini de unutturur!

Bellek insanın yanında değil de karşısında mıdır? Belki de bu nedenle insan tüm yaşamı boyunca bir yandan hatırlamak isteyeceği anılar biriktirmeye çalışırken diğer yandan unutmak isteyeceklerini de kayıt altına alır. Bu yüzden insan bir anlamda unutamadıkları ve hatırlayamadıklarının da toplamıdır. Hafıza, hatırlama ve unutmaya bireysel ve kolektif bağlamda iç içe geçmiş terimlerdir. Disiplinler arası yaklaşımda, ‘hatırlama’nın bir süreç, ‘anılar’ın bir sonuç ve ‘hafıza’nın bir yetenek olarak düşünülmesine dair genel bir fikir birliği vardır. Aslında, hafıza gözlemlenebilir bir şey değildir. Ancak spesifik sosyokültürel bağlamlardaki somut eylemlerin gözlemlenmesi yoluyla hafızanın doğası ve işleyişi hakkında çeşitli hipotezler yürütülebilir.

DÜŞÜNCE GELENEĞİNDE BELLEĞİN İLK İZLERİ

Yunan Mitolojisinde Hades’in beş ırmağından biri olan “Lethe” (Xiaoxi, 2020: 477) geçmişle gelecek arasında sıkışan insana üçüncü bir seçenek sunar: unutmak. Antik Yunan dilinde unutulmuş, unutulma, unutkanlık ve gizlenme gibi anlamlara karşılık gelen Lethe aynı zamanda unutkanlık ruhunu da sembol eder. İnsan kendine ıstırap veren her şeyden bu nehirden içtiği bir yudum suyla kurtulabilir. Unutmak istediklerinden bir çırpıda kurtulabilen insanın geleceği gölgeleyen geçmiş sıkıntıları bir akışta kaybolup gider. Bir unutulmuş öyküsü sunan bu mitolojiyi iki farklı açıdan yorumlamak mümkündür. İnsanın unutmayı seçmesi zayıf yönlerini betimlemekten ziyade sürekli kendini arayışı anlamına da gelebilir. Diğer yandan kişinin bildiği şeylerin gerçek düzenini ve kökenini unutmaya ölüme eş değer de kabul edilebilir.

Felsefe tarihinde Augustinus gibi doğrudan hafıza üzerine düşünen filozoflar olduğu gibi hafızayı “anımsama” kavramıyla birlikte öğrenmenin bir yöntemi biçiminde ele alanlar da olmuştur. Örneğin anamnesis kuramı üzerinden yola çıkarak ruhun ölümsüzlüğünü ispat etmeye çalışan Sokrates, ampirik anımsama örnekleriyle anamnesis’in genel koşullarını öncelikle anımsanacak şeyin daha önceki bir zamanda öğrenilmiş olmasına dayandırmaktadır. Bu durumda anımsamanın gerçekleşmesi önceden yaşanmış veya öğrenilmiş bir olayın gerçekleşmesine bağlıdır. Yani duyu organlarıyla algılanan herhangi bir şey o an algılanan şeyin ötesinde farklı olan bir şeyi daha düşündürecektir. Sokrates burada bir şeyin anımsanmasını önceden öğrenilip unutulmuş bir şeyin zihinde yeniden canlandırılması olarak ifade eder (Temizkan, 2016: 221). Phaidros diyalogunda da firavuna bilgi ve belleğin ilacı olarak yazının sunulmasına karşı Tanrı Theuth bu keşifle artık belleği çalıştırma ihtiyacının ortadan kalkacağını ve artık unutkanlık çağına başlayacağını dile getirmiştir (Kanca, 2020: 536). Dolayısıyla bellek hatırladıklarımızla birlikte unuttuklarımızın da ev sahibidir. Belleği anımsamak, biriktirmek ve yeniden inşa etme işlevleriyle birlikte ele alan Aristoteles’e göre ise hatırlamanın konusu olan şeyler önceden deneyimlenmiştir (Aristoteles, 2000: 293). Benzerlik, zıtlık ve yakınlıkla ilişkili çağrışımların zihne yansmasıyla hatırlama olayı gerçekleşir. Geçmişte yaşanan olaylar belleğin imgeleri sayesinde anımsama aracılığıyla bugüne taşınmaktadır.

Hafızanın orta çağa yansımaları Augustinus'un İtiraflar'ındaki "Tanrı'nın bir zamanı var mıdır?" (2014: 393) sorgulamasında açığa çıkar. Augustinus'a göre, zamanın yaratıcısı olan Tanrı tüm zamanların sahibi olduğu için O'nu belli bir zamanla sınırlandırmak mümkün değildir. Geçmiş ve geleceğin anlamı yalnızca şimdinin imkânında mevcuttur.

Gerçek şeyler anlatıldığında geçmişte olan biten şeylerin kendileri değil, bellekten çekilip çıkarılan, ama zihinde duyular aracılığıyla işlenmiş olan onların imgelerinden oluşan sözcükler. Artık var olmayan benim çocukluğum bu şekilde artık var olmayan geçmiş zaman içindedir. Oysa anımsadığım ya da anlattığımda onun imgesini şimdiki zaman içinde görüyorum, çünkü halen benim belleğimin içindedirler. (Aristoteles, Augustinus, Heidegger, 1996: 53)

Yukarıdaki alıntı geçmişin şimdiki zamanın içinde düşünülmesiyle canlanabilmesi anlamına gelmektedir. Belleğin gücü sayesinde geçmişte yaşanan herhangi bir olay şimdiki zamanda da yer alabilir.

Descartes'in doğru bilgiye ulaşmak için kullandığı şüphe yönteminin çevresinden de bellek kavramına ulaşmak mümkündür. O, her şeyden önce insana düşünmesini salık verir. "İnsan nedir?" sorusunu düşünen bir varlık olması üzerinden betimlemeye çalışan Descartes insanın düşünebilme yetisini kuşku duyması, sorgulaması, onaylaması, reddetmesi, duyumsaması gibi edimlerin yanı sıra bir şeyi imgesel olarak tasarlayabilmesiyle de ilişkilendirir (Descartes, 1984: 39). Bir şeyin imgesel olarak tasarlanabilmesi için önceden algılanıp zihinde saklanan şeylerin belli bir zamanda açığa çıkarılması gerekir.

Tüm düşünce sistemini doğal nedenlerle ilişkilendiren Hobbes, tıpkı Descartes gibi nesnelere duyu organları aracılığıyla insanlar üzerinde çeşitli etkiler meydana getirebileceklerini düşünür. İnsanın duyu organlarıyla edindiği bir bilgi, deneyim belli bir zamanda silikleşmeye başlamışsa da belleğin gücü sayesinde olmadık bir anda etkisini sürdürmeye devam eder. Ayrıca Hobbes gerçekleşmesi istenilene yönelik duyulan bir inanç ifadesi olarak imgelemi, belleğin sınırlarında gerçekleşmesi mümkün olan düşünceden ayırır.

Bazen, insan kaybettiği bir şeyi arar ve ona nerede ve ne zaman sahip olduğunu bulmak için; yani, aramaya başlayacağı belirli ve sınırlı bir zaman ve yer bulmak için, zihninde, onu kaybettiği yer ve zamanda geriye doğru gider. Buradan hareketle, hangi iş nedeniyle veya başka hangi vesileyle onu kaybetmiş olduğunu bulduğu için, düşünceleri bu yer ve zamanlar üzerinde gezinir. Buna hatırlama veya akla getirme deriz: Latinlerin buna, sanki geçmişte yaptığımız işlerin bir yeniden öğrenilmesi gibi, *reminiscentia* derler. (Bakırcı, 2008: 38)

Zaman kavramını saniye, dakika, saat gibi niceliksel anlamlardan farklı bir şekilde yorumlayan Bergson'a göre zaman öznel ve öznel. Yaşanılan zaman üzerinden hareket ederek sürenin bilinçle ilişkisini öne çıkarır. İnsanın sürekli değişimiyle arkasından sürüklediği geçmiş zamanla bilhassa yaş aldıkça şimdinin ağırlaşan yüküne dönüşmektedir (Eroğlu, 2002:88). Geçmişte yaşanan ayrıntıların şimdiye katılmasıyla anın gerçek algısı hiçbir zaman tamamen şimdiye ait değildir. Bireysel bilinç, geçmiş ve şimdi arasında salınan şeyler hakkında öznel bilginin oluşmasına katkı sunar. Gerçek belleği bilinçlilik haliyle kendinden bellekten ayıran Bergson düşüncesinde bellek şimdinin içinde mutlak geçmişteki haliyle hareket eder (Bergson, 2011: 27).

Düşünce tarihinde yürütülen çalışmalardan anlaşılacağı üzere bellek bireysel, toplumsal, kültürel ve tarihsel pek çok açıklamaya sahiptir. Bellek bazen doğrudan bir anımsama bazen geçmişin mutlak bir görüntüsü bazen de geçmişle gelecek arasındaki bir köprüdür. Bu doğrultuda birey gibi yaşanılan mekânların da bir belleği olduğu gibi bu belleğin de birey üzerindeki etkileri mevcuttur.

İNSANIN ANI YARATMA İHTİYACI

İnsan yaşadığı şimdinin bir gün hatırlayacağı bir anıya dönüşeceğinin bilincinde olmasa da o anı hatırlamaya değer kılan mekân, kişiler, hissedilen duygu vb. pek çok ayrıntının bu hatırlama üzerinde

etkisi vardır. Bu nedenle insanın bazı anıları oldukça açık ve net iken bazıları bulanık veya eksiktir. Zamana ilişkin belli bir farkındalığın geliştiği ileriki yaşlar bir anlamda önceden yaratılan anıların hatırlanması ve onlar üzerine düşünüp yeniden bir yaşama anlamına gelmez mi? Belleğin bir köşesine öylece itilmiş çocukluk, ilk gençlik anıları nasıl olur da belli bir zamanda insan zihninde yeniden canlanabilir? Yaşam süresince zihnin hafıza mekânlarında konumlanan anılar insanın iletişim kurma, sorun çözüme, sosyal gereksinim ve kendini gerçekleştirme gibi çeşitli psikososyal ihtiyaçları doğrultusunda yeniden hatırlanır. Neyin, neden ve nasıl hatırlandığına yönelik farklı gereksinimler, hatırlamanın da farklı biçimlerini türetmektedir. Bu nedenle anıların açığa çıkmasında bazen kolektif hafıza çalışırken bazen de iletişimsel hafıza çalışabilir.

Zihnin en önemli yetilerinden biri olan hatırlama işlevi sayesinde bir anlamda yeniden bilince gelen anılar insanın kendi deneyiminin bir ürünüdür. Bu nedenle hatırlamanın çerçevesi bilişsel, kültürel, kentsel ve iletişimsel bir inşa olsa da anılar nihayetinde kişiseldir demek yanlış olmaz. Kendilikle güçlü bir biçimde ilişkilendirilen otobiyografik bellek, kişinin geçmiş yaşamında belli yer ve zamanda gerçekleşmiş bir olaya ait açık belleğinin bir ifadesidir. (Sayar, 2011: 20). Kimlik ve benlik geliştirme süreciyle bağlantılı olan bu bellekte temelde bireyin geçmişten bugüne “ben” olmasında etkili olan yaşanmışlıklar dikkat çeker. Bireyin yaşamını ve kim olduğunu anlamaya yönelik duyduğu ihtiyaca karşılık otobiyografik bellek, bireye hem geçmişle ilgili hem de geleceğe ilişkin gerekli enformasyonu sağlar.

Zamanın ve mekânın da anıların hatırlanmasında önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Tümüyle unutulduğu düşünülen anıların zamanın ve mekânın özellikleriyle birlikte hatırlanması hatırlamanın bütünsel bir şekilde gerçekleştiğini gösterir. Bu nedenle unutulduğu düşünülen anıların o anları hatırlatan zamansal ve mekânsal bir dokunuşla birden hatırlanabilmesi şaşırtıcı değildir. Bugün geçtiğiniz bir sokaktaki herhangi bir ayrıntıyı hatırlamazken yıllar önce arkadaşınızla yürüdüğünüz bir caddede ışıkların yüzünüzü aydınlattığını anımsamanız anı yaratmada mekânın ve zamanın ne denli önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Diğer yandan hatırladıklarımız gerçek anın yalnızca bir kopyasıdır ve insan hatırladıkça anılar silikleşir. Zamanla anıların formu, anlatımı ve hissettirdikleri değişmeye başlar. Yani temelde bir anının her hatırlanması yeni bir anlatış ve duygu durumudur (Dobrin, 2013).

BELLEK, İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE KENT

Toplumu bir arada tutan ortak değerlerin yaratılması geçmişten günümüze iletişim ve medya olgusuyla bağlantılı bir konudur. Aynı zamanda iletişimsel bir fenomen (Sell, 2012: 206) de olan kültürel belleğin inşası, yeniden canlanması veya sonraki kuşaklara aktarılması iletişim süreçleri ve medyanın olanaklarıyla belirlenir. Çeşitli yöntemlerle bilgilerin toplanması, kayıt altına alınması ve sonraki kuşaklara aktarılması toplumu tümünden etkileyen bir iletişim pratiğidir (Rayudu, 2010: 7). Sanko (2016), Rigney (2006), Erll (2006) gibi düşünürler bu pratiğin kültürel belleğin tüm aşamalarında önemli bir işleve sahip olduğu görüşünü destekleyen benzer düşünceler üretmişlerdir.

Kolektif hafızanın canlılığına katkı sunan (Stainforth, 2016: 323) müzeler aynı zamanda hatırlamayı da mümkün kılan alternatif mecralardır. Mağara duvarlarına çizilen resimlerle başlayan kolektif kültürü kendinden sonrakilere aktarma çabası bugünün teknolojik imkanlarında bambaşka boyutlara ulaşmaktadır. Bu doğrultuda hafıza mekânların temsili olan müzelerin günümüzün iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlarla dönüşmesi kaçınılmazdır. Teknoloji sayesinde insanları bir arada tutan ortak kültürün sürekli aktarımını mümkün kılan gelişmelerin yaşanması bir anlamda sınırsız ve sonsuz bir kültürel belleğin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda Taşkıran'ın (2022) kültürel belleğin aktarımında dijital medyanın etkilerini incelediği çalışmasının sonuç bölümünde dile getirdiği şu sözler iletişim teknolojilerinin kültürel bellek üzerindeki önemini açık etmektedir:

Kültürün süreklilik ve değişebilirlik özelliği doğrultusunda kültürel bellek çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve özellikle de iletişim yoluyla kültürel bellek aktarımının incelenmesi gereklilik taşımaktadır. Kültürel bellek aynı kültüre sahip insanların kültürel öğeler hakkındaki

bilgileri, deneyimleri ve iletişimleri doğrultusunda gelişen ortak hafızaya işaret etmektedir. Kültürel bellek, kültür öğelerinin hatırlanması, tekrarlanması, yorumlanması, anlamlandırılması ve canlandırılması gibi her biri iletişimle bağlantılı faaliyetler sonucunda oluşmakta ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu nedenle de kültürel bellek ve kültürel bellek aktarımında iletişimin oldukça önemli bir rolü bulunduğu söylenebilmektedir. (Taşkiran, 2022: 21-22)

İletişim teknolojilerinin gelişmesinin kültür üzerine olan doğrudan etkisi hem bireysel anlamda hem de kültürel belleğin dijitalleşmesi süreciyle de görünür bir hal almaktadır. Bu çalışmanın da konusu olan açık hava müzesi deneyiminin dijitalleşmenin olanaklarında o kentle temas eden her insana sonsuza dek aktarılabilmesi yeni medya teknolojilerinin bellek çalışmalarındaki konumunun önemini göstermektedir.

Kent ve medya ilişkisi birçok farklı açıdan incelenebilir, bunların arasında en çok araştırılmış olan konu kentin medyada temsilidir. Ancak bu makalenin odaklandığı kent ve iletişim ilişkisi kentin kendisinin bir iletişim ortamı olarak incelenmesidir. Makalenin giriş bölümünde alıntılanıldığı üzere Friedrich Kittler bu yaklaşım konusunda en ilham verici yazarlardan biri olmuştur. Kentin iletişim sağlayan ağlardan oluştuğu fikri üzerine kurulan bu yaklaşım doğrultusunda, kent farklı türde birçok mesajın iletildiği bir ortamdır. Telgraf direkleri ile başlayarak, baz istasyonlarına dek süren sürecin yanı sıra şehrin içinde yer alan reklam panoları, karekodlar gibi iletişim araçları bu duruma en temel örnektir. Akıllı şehir teknolojileri de şehirde yepyeni bir ağ oluşturarak kent-iletişim ilişkisinin incelenebileceği yepyeni bir alan yaratmıştır. Kent ve iletişim pratiklerinin incelenmesinde güncel yaklaşımlardan biri de şehrin iletişim pratiklerinin gerçekleşmesine elverişli durumda olmasını işaret eden “communicative city” kavramıdır (McQuire&Wei 2021) (Jeffres 2010). Ancak bu makalede kentin daha farklı bir ağ üzerinden, burada yaşayanların kent ile ilgili deneyimlerinin oluşturduğu farazi ağ perspektifinden incelenmesi önerilmektedir. Somut bir varlık olmayan, otobiyografik hafızanın ürünü anıların iletişim teknolojileri geliştikçe farklı ortamlarda muhafaza edilmesi mümkün olmuştur. Bu makalede örnek olay olarak analiz edilen Offenes Heimatmuseum Billerbeck projesi de şehri oluşturan birçok ağdan biri olan şehir ile ilgili anıları dijital iletişim teknolojileri sayesinde hem çevrim içi hem de çevrim dışı ortamları kullanarak hibrit bir şekilde bir araya getirmiş, Kittler’in şehrin ağlardan meydana gelen bir medyum olduğu düşüncesi doğrultusunda incelenebilecek bir örnek vaka oluşturmuştur.

ÖRNEK OLAY: OFFENES HEIMATMUSEUM BILLERBECK¹

Kentin hem hafıza hem de medya ile bağlantıları bulunur. Hafızanın mekân ile ilişkili bir kavram olduğunu yazan Simon Sleight’a göre anılarımızı mekânlarla ilişkilendiririz (2018). Bu açıdan baktığımızda şehir, orada yaşayanların anıları ile ilişkilendirildiği bir mekânlar bütünü olarak da yorumlanabilir. Şehri ve şehre ait olma hissini, mekânlarla ilişkilendirilmiş anılar üzerinden araştırmak için 2020-2021 yılları arasında gerçekleştirilen OHB (Offenes Heimatmuseum Billerbeck/ Billerbeck Açık Hava Haymat Müzesi) projesi örnek olay olarak seçilmiştir.

¹ Offenes Heimatmuseum Billerbeck, 2020-2021 yıllarında Kuzey Ren-Vestfalya Eyaleti İç İşleri, Belediye İşleri, İnşaat ve Dijitalleştirme Bakanlığı’nın sağladığı fon ile Kunst und Kultur Verein Billerbeck tarafından uygulanmıştır. <https://heimatmuseum-billerbeck.de/>

Şekil 1. Açık Hava Müzesinin Bir Eseri
Kaynak: Dilara Tekrin Arşivi (2021)

Şekil 2. Paneller ve Üzerindeki Kodlar
Kaynak: Dilara Tekrin Arşivi (2021)

OHB projesi kapsamında, Almanya Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti'nde bulunan 12.000 nüfuslu Billerbeck şehrinin sakinlerinden, kendilerini “evde”, “haymatlarında” hissetmelerini sağlayan, şehirdeki herhangi bir mekânı ve bu mekânla ilişkilendirdikleri anılarını anlatmaları istenmiştir. Katılımcıların sağladığı birincil veriler kullanılarak kurulan hibrit açık hava müzesi, dijital iletişim teknolojilerinin yardımıyla çevrim içi ve çevrim dışı uzamlar üzerinde kurulmuştur. Bu müzenin tüm eserleri, bu şehirde yaşayanların şehir ile ilgili anılarından oluşmaktadır. Şekil 1’de görüleceği üzere, şehrin içine paneller kullanılarak yerleştirilmiş bu anılara sadece bir sanatçı tarafından

tasarlanmış görsellerin üzerinde bulunan Şekil 2’ de görülen QR ve NFC kodları taranarak erişilebilir.

Bu makalenin saha araştırması sürecinde OHB ziyaret edilmiş, panoların üzerindeki kodlar taranarak karekodların erişim sağladığı tüm anılar toplanmış, Billerbeck şehrinin tarihi ve kültürü hakkında kitap, dergi, broşür gibi ikincil veriler kullanılarak araştırma yapılmış, şehirde geçirilen süre boyunca şehrin fotoğrafları çekilerek görsel bir arşiv oluşturulmuştur. Ayrıca çeşitli türden etkinliklerde şehrin sakinleri ile birlikte zaman geçirilerek şehrin ve sakinlerinin şehirle temasının daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır. Akabinde projenin çıktısı olan karekodlar üzerinden ulaşılan anılar makalenin her iki yazarı tarafından da ayrı ayrı incelenerek birçok katılımcının anılarında tekrarlanan anlamsal örüntüler belirlenmiş, katılımcıların en çok üzerinde durduğu anılar belli başlıklar altında incelenmiştir.

BULGULAR

Şehrin sokaklarında, OHB projesinin çıktısı olarak yer alan müze sayesinde bu şehirden yolu geçen herkes burada yaşayanların şehir ile ilgili samimi anılarını keşfederek şehri ve şehre ait mekânları deneyimleyebilir. Aşağıda, şehir sakinlerinin proje kapsamında paylaştığı bu anıların kent ve bellek çerçevesinde değerlendirilmesi sonucunda belirlenen anlamsal örüntüler örnekler eşliğinde açıklanmıştır.

Kentin zamanlarına bütüncül bir yaklaşım

Şehirlerin tarihini, geçmişini aktarmak amacıyla yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurulmaya başlayan yaşayan tarih müzeleri, bir şehrin tarihinin belli bir diliminin seçilmesi ve şehrin o zamandaki görüntüsünün, o zamanki kültürel manzarasının temsilinin oluşturulması esasına dayanır. Kısacası isminin aksine bu müzelerin yaşadığını öne sürmek oldukça güçtür çünkü sadece kendileri için belirlenen zaman dilimini yansıtır, bir şehir gibi dinamik değildir. Oysaki bir şehrin tarihi, orada yaşanmış deneyimlerin, anıların tekrar ve tekrar sahnelenmesinden ziyade hayatın akışı içinde yer almaya devam etmesi yoluyla daha etkili bir şekilde aktarılabilir. OHB de, böyle bir yaklaşımla şehrin geçmişi ile ilgili birincil kaynaklardan elde edilen bilgiyi, dinamik şehir hayatının içine yerleştirmiştir. Böylece OHB’yi oluşturan eserler yani şehir sakinlerinin deneyimleri, yaşayan tarih müzeleri örneğinde olduğu gibi belli bir zaman dilimine hapsedilmemiştir tam tersine Billerbeck’te akıp giden yaşamın içinde yer almaya devam etmektedir. Bu durum OHB katılımcılarının bir kısmının şehir ile ilgili anılarına ev sahipliği yapmış olan Freibad Billerbeck (Billerbeck Halk Havuzu) üzerinden örneklenebilir: Bu havuz tesisi, müzede yer alan anılar içinde, şehirde genç çiftlerin tanışarak romantik bir ilişkiye başladıkları yerlerden biri olarak öne çıkmıştır. Bu kişilerden biri olan E.N. mutlu bir beraberlik yaşadığı kız arkadaşıyla bu havuzda tanıştığını, bu yüzden havuzun her zaman kendisi için özel bir yer olarak kalacağını söyler.

Ancak projenin en yaşlı katılımcılarından biri olan H.N.’nin havuz tesisiyle ilgili aktardıklarından öğreniriz ki açık hava havuzunun daha eski yıllarda Billerbecklilerin gönül ilişkilerine zemin hazırlaması mümkün olmamıştır, zira bu katılımcının gençliğinde havuz, kadın ve erkeklerin ayrı ayrı kullanması gereken bir tesistir. OHB gibi bir proje aslında şehrin resmi tarihinden önce katılımcılarının samimi ve kişisel anılarına odaklanmış olsa da bu kişisel anıların üzerinden şehrin geçmişini açık hava havuzu örneğinde olduğu gibi okumak mümkündür. Üstelik bu okuma yaşayan tarih müzelerinde olduğundan çok daha gerçek ve hayatın dinamik yapısına da yer veren bir pratiktir. Geçmiş, aktarılan anılar aracılığıyla günümüze gelmiş, tekrar şehrin sokaklarına yerleşmiştir ve OHB panelleri herhangi bir doğal felaket ya da vandalizm yüzünden yok olmadıkça şehrin içindeki yerini koruyacaktır.

OHB’nin şehrin farklı zamanlarını bir araya getiren çok katmanlı yapısına bir başka örnek ise şehrin değirmen çarkı ve değirmenci evidir. K.A., çocukluğunda tahtadan yaptıkları gemileri yamacında yüzdürerek oyun oynadıkları değirmen çarkını ve yanındaki değirmen binasını Billerbeck şehrinde kendini en çok ait hissettiği yerlerden biri olarak anlatır. Aynı konum başka bir katılımcı olan W.R. için de unutulmaz bir mekân olmuştur: W.R.’nin ilk çocukluğunda orada yaşayan değirmenci 1950

yılında taşınmış ve değirmen evi 1970’lerde yıkılmıştır ama hala yerinde duran değirmen çarkının ona anımsattıkları değişmemiştir. Çok daha genç bir katılımcı olan K.A. için de aradan geçen yıllara rağmen değirmen çarkı hâlâ özel bir yerdir. Çocukluğunda, dönerken çıkardığı gıcırıtımın sesi ailesiyle oturduğu eve kadar ulaşan değirmen çarkını, bugün de yürüyüşe çıktığında ziyaret etmekte, çarkın dönüşünü izlemekte ve dönerken çıkardığı sesleri dinlemektedir. Değirmen, geçmişten, W.R.’nin çocukluğundan yani neredeyse yüzyıl önceden günümüze taşınan anılara ev sahipliği yapmaktadır, değirmenin kendi de şehirdeki hayat gibi zaman içinde az da olsa değişmiştir ancak OHB’nin eserlerinden biri olarak şehrin güncel sahnesinde tüm zamanlardaki halleriyle beraber tekrar yerini almıştır.

Bir şehirle ilgili anıların sadece bir zaman diliminde sıkışıp kalamayacağını müze dahilindeki en güçlü kanıtı “Bei Jöppi” isimindeki artık var olmayan bir pub’dır. Bira bahçeleri ve publar, Almanya’da gündelik yaşam açısından önem taşıyan mekânlardır, şehrin sakinleri mesai saati sonrasında bu mekânlara giderek sosyalleşir, arkadaşları ile zaman geçirirler, Jöppi isimli pub da Billerbeckliler için uzun yıllar boyunca böyle bir mekân olmuştur. OHB katılımcıları Bei Jöppi’nin sosyalleşmeyi sağlayan bir mekân olduğunu belirtmişlerdir ancak pub’ın işletmecisi olan Jöppi’nin emekli olmasıyla mekân el değiştirmiştir ve OHB katılımcıları onun eksikliğinin hissedildiğini ve Bei Jöppi’nin birçok açıdan eskisi gibi olmadığını belirtmişlerdir, hatta “Billerbeck lebendig” (Yaşayan Billerbeck) isimli dernek buradaki sosyal hayatı canlı tutmak için düzenli etkinlikler organize etmektedir.

Yukarıda verilen örnekler ışığında, OHB’nin zamanlar arası bir müze oluşturmayı başardığı öne sürülebilir, çünkü müzede yer alan mekânlar ile ilgili anılar Billerbeck’in farklı zamanlarında yaşanmıştır ve bu farklı zamanlarda yaşanan deneyimler, hatıralar hep beraber bir panel üzerinde yer alarak kent belleğinin zaman faktörü açısından bütüncül temsilini mümkün kılmıştır.

Hatırlanmak istenecek hikâyeler: Başarılar, nostalji ve çocukluk anıları

OHB katılımcılarının hangi anıların müzede paylaşılmasını tercih ettiği de bu çalışma açısından önem taşımaktadır. Zira bu anılar müze sayesinde şehir sokaklarına sabitlenerek şehrin geleceğinde de yer alması katılımcılar tarafından uygun görülmesi, üstelik katılımcı tarafından kendi ismiyle beraber hatırlanacak olması bilinciyle seçilmiştir. Müzeye dahil edilmesi amacıyla Billerbeckliler tarafından aktarılan anıların bireylerin başarı ve mutluluk hikâyelerini içeren ya da Billerbeck’in değerlerini yücelten anılar olduğu görülmüştür. Örneğin J.S. isimli katılımcı, şehirle ilgili bir anısı olarak renovasyon sürecinde aktif olarak yer almış olduğu Şekil 3’te görülen, güncel ismi “Kapelle der Friedfertigkeit” (Barış Şapeli) olan anıtın önceki ismini nasıl değiştirdiklerini aktarmıştır. Bu anıt daha önceden “Kriegerehrenmal” (Savaş Anıtı) olarak anılıyormuş ve resmi kayıtlarda da bu şekilde yer alıyormuş. Anıt 1. Dünya Savaşı’nda hayatını kaybeden askerlerin anısına dikilmiş ancak J.S.’nin de aralarında bulunduğu gönüller tarafından bu anıtın adının değişmesi gerektiğine çünkü sadece 1. Dünya Savaşı’nda değil, 2. Dünya Savaşı ve savaşı izleyen süreçte öldürülen savaş esirlerinin, sivillerin de anılması gerektiğine karar verilerek ve bir anıtın savaş yerine barışa odaklanması gerektiği düşüncesiyle anıtın ismi Barış Şapeli olarak değiştirilmiştir. Bu anı, Billerbecklilerin barışa verdiği öneme, Almanya’nın geçmişindeki hataları onarmak için gösterdikleri samimi çabaya bir örnektir bu bağlamda da şehrin ve şehrin sakinlerinin saygınlığını göstermektedir, müzede yer alan anılardan biri olarak Billerbeck’in geleceğinin de bir parçası olacaktır.

Şekil 3. Kapelle der Friedfertigkeit (Barış Şapeli)

Kaynak: Dilara Tekrin Arşivi (2021)

Sadece şehrin değil şehirde yaşayan bireylerin kendi geçmişleri ile ilgili hatırlanmasını istedikleri, şehrin sonsuza dek bir parçası olarak kalacak anılarını, kendilerini mutlu eden, nostaljik, çoğunlukla da çocuklukları ile ilgili anılarından seçmiş olmaları şaşırtıcı değildir. I.G.'nin şehrin dış dünyayla bağlantısını sağlayan tren istasyonu ile ilgili anısı bu duruma bir örnek oluşturmaktadır. Billerbeck çok küçük bir şehirdir ve bugün bile birçok ihtiyaç için yakındaki daha büyük şehirlere ulaşmak gerekmektedir, başka bir şehre seyahat etmek gerektiğinde tren ile 40 dakikalık bir yolculuk yaparak Münster şehrindeki istasyona varmak gerekir. Bu nedenle tren istasyonu şehrin geçmişinde de bugününde de büyük bir öneme sahip olmuştur, müzeye katılımcılar tarafından sağlanan hikâyeler de bunu desteklemektedir. Birçok kişi için işlevsel anlamda önemli olan tren istasyonu ile ilgili I.G.'nin aktardığı anı ise çocukluğundan eğlenceli ve samimi bir hikâyedir, I.G.'nin büyükannesi Hannover'deki evine dönebilmek için önce Billerbeck'ten Münster'e giden trene binmeli ve Münster'de Hannover trenine aktarma yapmalıdır. Trene geç kalma endişesiyle aksilemiş olan büyükanne, treni yakalamak için istasyona kadar gençleri şaşkına çeviren o kadar büyük bir hızla koşmuştur ki fark etmeden binmesi gereken trenden bir öncekini yakalamıştır. I.G. büyükannenin bu aceleciliği yüzünden Münster'de aktarma yapacağı treni uzun bir süre beklemek zorunda kaldığını ekleyerek bu anıyı asla unutmayacağını belirtmiştir. Müzede yer alan bu anı sadece I.G. ve ailesi tarafından değil, gelecekte bu tren istasyonunun önünden geçerek QR kodu tarayan herkes tarafından öğrenilecek ve Billerbeck'in bir parçasını oluşturacaktır.

H.J.'nin şehrin önemli lokasyonlarından biri olan Der Ludgerus-Brunnen (Aziz Ludgerus Çeşmesi) ile ilgili hikâyesi de çocuklukta yaşanan deneyimlerin kent ile ilgili anılar arasındaki yerine bir örnek teşkil etmektedir. Aziz Ludgerus Çeşmesi, hikâyeye göre, Billerbeck tarihinin en ünlü ve önemli kişisi Aziz Ludgerus'un fakir ve kirlili bir kadının yıkanacak su bulabilmesi için bir mucize ile derinleştirmiş olduğu bir kuyu ve daha sonrasında azizin anısına yaptırılmış bir çeşmenin bulunduğu, Billerbeckliler için kutsal bir yerdir. H.J. küçük bir çocukken, açık ve derin kuyu nedeniyle oraya gitmesi yasaktır, ancak H.J. ve ağabeyi bu yasağı çiğneyerek kuyunun yakınına giderler ve kuyuya düşen H.J.'nin hayatını ağabeyinin hızlı müdahalesi kurtarır. H.J. ailesine yasak kuyuya gitmiş olduklarını itiraf etmenin kuyunun soğuk suyuna düşmekten daha can sıkıcı olduğunu da ekler. Bu örnekte olduğu gibi bir şehir için, bir ülke için büyük tarihi, sosyal ya da kültürel önemi olan mekânlar bazen orada yaşayanlar için resmi öneminden başka anılar da barındırabilirler. Bu otobiyografik anılar, yazılmış resmi tarihten daha az değerli değildirler ve resmi tarihle beraber bir kentin belleğini oluşturan elementler arasında yer alırlar.

Bireylere özel biricik anlamlarıyla anılan mekânlar

Kentlerdeki bazı mekânlar, tarihi önemi, işlevselliği ya da unutulmaz bir olaya ev sahipliği yaptığı için değil, birey açısından özel bir anlam taşıdığı için otobiyografik bellekte yer alır. Bu mekânların özel bir anlam taşımasının sebebi, kişinin özel hayatı, duygusal süreçleri ile alakalı olabilir. Örneğin

S.J. burada yaşayan çoğu kişinin aksine Billerbeck'te doğmamış, şehre daha sonradan taşınmıştır. Şehrin en büyük ve canlı caddesi olan Lange Strasse üzerinde bulunan iki bankın kendisi için çok özel olduğunu anlatır. Buraya yeni taşındığı için kimseyi tanımadığı günlerde bu bankta oturarak şehirdeki hayatın akışını, Billerbecklilerin gündelik koşturmacasını izlediğini ve bu nedenle şehre alışma sürecinde bu bankların kendisi için büyük önemi olduğunu paylaşır, S.J.'nin bu şehrin bir sakini haline gelme sürecinin bir sembolü olan bu banklar, müzede ve kent belleğinde yerini almıştır. A.W. için de şehrin en özel yerlerinden biri bir banktır, bu bank Berkel Nehri'ndeki bir banyo havuzunun kenarında bulunmaktadır ve A.W., buranın adeta insanı mola vermeye, yüzen ördekleri seyrederek sakinleşmeye davet ettiğini belirtmiştir. Yukarıda detaylı bir şekilde bahsedilmiş olan ve Şekil 4'te fotoğrafı yer alan Ludgerus Çeşmesi de C.G. için özel bir yerdir, burayı bir inziva köşesi gibi gördüğünü, düşüncelerini toparlamak ve sakinleşerek huzurlu hissetmek amacıyla burada zaman geçirmeyi sevdiğini söylemiştir. Tüm bu yerler ve burada yaşayan insanlar için taşıdığı anlamlar, Billerbeck kentinin parçaları olarak müzede yer almaktadırlar.

TARTIŞMA

Yukarıda iletilen bulgular, kent belleğinin yanı sıra kent sakinlerinin anılarından oluşan ağın özellikleri hakkında da bilgi vermektedir. İlk alt başlıkta ifade edildiği üzere, bu farazi ağ lineer zamandan bağımsızdır, bir mekânın farklı zaman dilimlerinde ev sahipliği yaptığı anıların hepsini birden barındırarak kentin farklı zamanlarına dair deneyimleri bir araya getirir. Bu açıdan bakıldığında bir şehir sınırları içinde bulunan herhangi bir mekân her an yeni bireysel deneyimlere ev sahipliği yapmaya devam ettiği için, bu deneyimlerin oluşturduğu varsayımsal ağın da aynı kent gibi her an genişlemeye ve değişmeye devam ettiği öne sürülebilir.

İkinci olarak, katılımcılar tarafından müzeye sağlanan anıların, deneyimlerin genelde kişiye ya da kente gurur verecek örnekler olduğu görülmüştür. Bireyin kendisi için pozitif anlamlar içeren deneyimlerini hatırlamaya yatkın olması yeni bir bilgi olmasa da bu durum, Sleight'ın da belirttiği üzere kent belleğinin her zaman taraflı olması argümanı ile paralellik içindedir (2018). Bir diğer yandan bu taraflılık hali kent ile ilgili deneyimlerin bir kısmının göz ardı edilmesine sebep olabilir. OHB örneğinde olduğu gibi şehir sakinlerine olumlu duygular çağrıştırmayan bazı anı ve deneyimler anıların oluşturduğu varsayımsal ağın dışında kalabilir.

Son olarak bireylerin kişisel sebeplerle özel anlamlar yüklemiş olduğu mekânların da bu ağın bir parçasını oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu durum kentin varlığı açısından tek bir kişi için bile özel bir anlamı olan mekânlarla ilgili samimi hatıraların ne kadar değerli olduğunun bir göstergesi olarak okunabilir. Makalenin başında Kittler'den alıntılandığı üzere kent, yapıların etrafında oluşmamakta, OHB örneğinin de gösterdiği gibi, kentin içinde yaşayanların samimi ve bireysel deneyimlerinin değerli bir parçası olduğu ağların bütününden oluşmaktadır.

Bulguların değerlendirilmesi sonucunda kenti oluşturan sayısız ağlardan biri, orada yaşayanların ve hatta bir şekilde orada bir anlığına bile bulunmuş olanların deneyimlerinin, anılarının oluşturduğu bir ağ ise, bu ağın kesin ve nihai olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır. Çünkü, Billerbeck şehrinin repertuarında, katılımcıları tarafından OHB projesine sunulan deneyimler olduğu kadar, unutulmak istenen ya da yeterince "iyi" olmadığı için projeye dahil edilmeyen deneyimler de bulunmaktadır. Bu doğrultuda teoride, OHB projesinde de uygulandığı gibi şehrin mekânları ile ilgili farklı zamanlarda yaşanmış deneyimlerin bir araya toplanması yoluyla şehrin bütüncül bir temsilinin oluşturulabileceği ama bireylerin hatırlamayı ve başkalarıyla paylaşmayı tercih ettikleri deneyimler kısıtlı olacağı için bunun pratikte mümkün olmayabileceği söylenebilir. Diğer yandan, teorik anlamda OHB projesi küçük ölçekli bir pilot proje olarak görülebilir, bir şehirde yaşayan ya da yaşamış olan herkesin şehrin mekânları ile ilgili tüm deneyimlerini bir araya getirmek mümkün olsa, şehrin tasvirinin elde edileceği öne sürülebilir.

SONUÇ

OHB'nin Billerbecklilerin anıları ve deneyimlerinden oluşturmuş olduğu çevrim içi ve çevrim dışı uzamlara yayılan ağın, kent belleğini hibrit bir ortama taşıyan bir model oluşturduğu öne sürülebilir.

OHB ve olası benzeri modeller Kittler'in bahsettiği "ağlardan oluşan kent" argümanına bir örnek teşkil edebilir. Kentlerin bu yaklaşım ile modellerinin oluşturulması ve bunlar üzerinde araştırma yürütülmesi kent çalışmaları alanına katkı sağlayabilir.

Kent ve bellek kavramının ilişkisi bağlamında Billerbeck Açık Hava Müzesi (OHB)'nin örnek olay olarak analiz edilmesi, müzenin eserlerinin yani Billerbecklilerin bu kente ait mekânlarla ilgili anılarının ve deneyimlerinin incelenmesi sonucunda: Bu anıların kentin sadece şimdiki zamanına değil, geçmişindeki birçok farklı zaman dilimine de yayıldığı, bireylerin şehirle ilgili hatırlamak istedikleri ve müzeye dahil edilerek başkaları tarafından da öğrenilmesine uygun gördükleri anıların genellikle nostalji ve çocukluklarından öğeler içerdiği görülmüştür. Ayrıca katılımcılar tarafından müzeye sağlanan anıların bir kısmının şehrin sadece kendileri için bir anlamı olan, kültürel ya da tarihsel bir özelliği bulunmayan ama bireylerin yaşam yolculuklarında önemli anlamlar yükledikleri yerlerle ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu nedenle, bir şehir hakkında araştırma yaparken resmi, bilimsel ve yazılı kaynakların yanı sıra OHB projesinde küçük ölçekte uygulandığı gibi şehir sakinlerinin bireysel anılarının da araştırmaya dahil edilmesi kentin tanımlanması açısından başka yöntemlerle sağlanamayacak bir katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Aristotle. (2000). *On soul parva naturalia on breath.* (Çev. W.S. Hett). Harvard University Press.
- Aristoteles, Augustinus, Heidegger. (1996). *Zaman.* (Çev. Saffet Babür). İmge Kitabevi.
- Bakırcı, F. (2008). Hobbes'ta sözleşmenin kökeni akıl mıdır? *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63 (03), 1-48. DOI: 10.1501/SBFder_0000002071
- Bergson, H. (2011). *Metafiziğe giriş.* (Çev. Atakan Altınörs). Paradigma Yayıncılık.
- Taşkıran, H. B. (2022). Kültürel bellek aktarımında dijital medyanın kullanımı: Türkiye'nin en çok ziyaret edilen müzeleri üzerine bir inceleme. *Global Media Journal TR Edition*, 12 (24), 1-28.
- Church, S. H. (2015). A Rhetoric of remix. In E. Navas, O. Gallagher, & X. Burrough (Eds), *The Routledge Companion to Remix Studies*, (ss.43-53). Routledge.
- Descartes, R. (1984). *Metot üzerine konuşma.* (Çev. K. Sahir Sel). Sosyal Yayınları.
- Dobrin, A. (2013, 16 Temmuz). *Your memory isn't what you think is.* *Psychology today.* <https://www.psychologytoday.com/us/blog/am-i-right/201307/your-memory-isnt-what-you-think-it-is>.
- Erl, A. & Rigney, A. (2006). "Literature and the production of cultural memory: Introduction". *European Journal of English Studies*, 10(2), 111-115.
- Erl, A. (2011). *Memory in culture.* Palgrave Macmillan Memory Studies.
- Eroğlu, A. (2012). Henri Bergson'da bilinç-sezgi ilişkisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 81-102.
- Jeffres, L. W. (2010). The communicative city: Conceptualizing, operationalizing, and policy making. *Journal of Planning Literature*, 25 (2), 99-110.
- Kanca, E. (2020). Sözlü kültür ve yazı takıntısı. *Journal of Awareness*, 5 (4), 535-546.
- Kittler, F., & Griffin, M. (1996). The city is a medium. *New Literary History*, 27(4), 717-729.
- McQuire, S. & Wei, S. (2022). *Communicative cities and urban space.* Routledge
- Ong, J.W. (2012). *Sözlü ve yazılı kültür-sözün teknolojikleşmesi.* Metis Yayınları.
- Rayudu, C. S. (2010). *Communication.* Himalaya Publishing House.
- Sanko, C. (2016). "Communication, generation and cultural memory: Insights from fieldwork in Vietnam", N. Carpentier ve P. Pruulmann-Vengerfeldt (Eds.), *Politics, Civil Society and*

Participation, Media and Communications in a Transforming Environment. Bremen: Ecrea. 213-226.

Sayar, F. (2011). Otobiyografik bellek ve otobiyografik belleği etkileyen değişkenler. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 35 (2), 26-33.

Sell, R. D. (2012). Cultural memory and the communicational criticism of literature. Journal of Communication Studies, 5(2), 201-225.

Sleight, S. (2018). "Memory and the city". In A. Maerker, S. Sleight, A. Sutcliffe (Eds.), History, Memory and Public Life (ss. 126-158). Routledge.

St. Augustinus. (2014). İtiraflar. (Çev. Çiğdem Dürüşken). Alfa Yayınları.

Stainforth, E. (2016). From museum to memory institution: The politics of European culture online". Museum&Society, 14(2), 323-337.

Temizkan, V. (2016). Platon'un Phaidon diyalogunda Anamnesis kuramı. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), (21). 7-230.

Tosoni, S. & Ridell, S. (2019). Practicing urban media studies: An interview with will straw. International Journal of Communication, (13), 5370–5385.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2022, 13 Kasım). <https://sozluk.gov.tr/>.

Xiaoxi, C. (2020). Analysis of the influence of Greek mythology upon English culture. Advances in Economics, Business and Management Research, (155), 475-478.